

עם ביאליק

מאת חיים אורלן

א. לזהותו של המתרגם ה"אלמוני"

כבר ספרותי שיש בו עניין לחקר ביאליק, בלתי ידוע כמעט, הוא מאמרו הנרגש והמרגש: "הקדוש ישראל ואקסר, ז"ל", שפורסם ב"רמון" (חוברת ג', תרפ"ג). ביאליק לא אסף את מאמרו זה בכתיבו המקובצים אל בין מאמרי הזכרון שב"דברי הספרות" שם (על מגדלי, ש. בן-ציון, לוינסקי, פאסטרנאק), והתעלמו ממנו אף מסדרי כתיבו אחרי מותו. לא ייחסו חשיבות למאמר זכרון זה ודאי משני טעמים: משום שביאליק פירסמו כמכתב אל המערכת ומשום שהמאמר משמש כהקדמה לשתי אגדותיו של ישראל ואקסר, המצורפות שם. אולם מסתבר, כי שני הטעמים גם יחד אין בהם ממש, כי על כן אין זה מכתב אל המערכת, פשוטו כמשמעו, ואין זו סתם הקדמה לשתי האגדות. משמע, ביאליק, "אך החל בנו" בציינו את מאמרו "מכתב אל המערכת". במאמרו זה הוא מספיד מתוך הערכה לבכית את המספר הצעיר, אשר "נוצר לגדולות ובכל אשר יצא מעטו יש להכיר מייד סימני בן-נשר. אווירו אוויר של מעלה מקום "אבני שיש טהור" ומעופו אדיר וחפשי. סופר זה, הוא מוסיף, אילו נתקיים לנו — מי יודע מה רב הטוב אשר היה מעניק לנו לספרותנו". ביאליק מספר שם, שישראל ואקסר הביא אליו, יום אחד, לשם "חיות דעת" חבילת כתבים כתובים יידיש, ובהם אגדות ומעשיות לגדולים ולקטנים שכבשו את לבו. לא זכה המספר הצעיר לשמוע מפי המשורר את חוות דעתו עליו ועל חבילת כתיבו, שהיתה בינתיים לעזבונו הספרותי: ישראל ואקסר נרצח בידי פורעים, ככ"ד באייר, תרע"ט. ביאליק בחר מתוך חבילת הכתבים את שתי האגדות שהביאן

שם ("הדמעה האחרונה" ו"לשבעת הימים") ו"נמצא להן, כפי הוא מספר, במקרה, מתרגם מצויין, שעם כל תפארת שפתו ורוממותה לא הצליח להטעימנו מכל טעמו של כשרון כעליה המוזר והנפלא".

כאלה הן אמנם שתי האגדות שביאליק בחר בהן: הן מספרות על שתי אהבות גדולות ומזורות, האחת: אהבת בן-מלך ובת-מלך, והאחרת: אהבת בת-מלך ומשרתה. ביאליק בחר מכל החבילה בשתי האגדות האלה, וודאי משום שנושאם היה קרוב לרוחו — באותו זמן (בשנת תרע"ט), שהגה בשתי נוסחאותיו של ישראל ואקסר על אהבותיה של בת-המלך הגה גם את נוסחו (הראשון) שלו על אהבה הנפלאה של בת המלך שלמה את העלם העני, את "אגדת שלשה וארבעה (נוסח א)".

חידה היא מעשה תרגומן העברי של שתי האגדות ש"נמצא להן במקרה מתרגם מצויין". שמו של אותו "מתרגם מצויין" לא פורש כלל על תרגומו, רק צויין כחוכן העניינים של החוברת: "א. אלמוני". התרגום הוא אמנם מצויין מאד, שופע מטבעות לשון בלתי רגילות — מה טעם איפוא שאותו מתרגם אמן העדיף אלמוניות, מתוך וויתור גמור על זכות תרגומו המופתי?

עיון מעמיק במקצת בלשון הזהב של תרגום האגדות האלה יפתור, כמדומה, למעיין את החידה: אותו מתרגם גדול "אלמוני" היה כנראה ביאליק עצמו, שבחר באלמוניות, בייחוד אחרי שאגדותיו אלה של ואקסר ומעשה תרגומן עוררו אותו לתת את דעתו על אגדת יידיגה הנפלא של בת שלמה שב"מדרש הנחומא" (מהדורת שלמה כוכב, וילנה, 1885),

שהיתה תחת ידו לאגדת שלשה וארבעה (נוסח א)".

ב.ר' נחמן מבראסלאב, ו"ידעתי בליל ערפל"

משורר יגון העם וחרונו מדבר נחומים אל עמו: אכן, בוא תבוא, השעה, ופתאום הוא יעלם מן העולם, אבל חרונו עוד יעשן אחריו כלכה של הר הגעש וילווה את העם תמיד, והוא מוסיף כתפילה: מי יתן ויבאצר עם יגונו שלו גם יגונו הגדול של העם כולו בחיק העולם ויפעל על בוא היום הגדול.

אנו חוזרים כאן אל שלשה ארבעת הכתבים הבסיסיים שבשורת הפתיחה של השיר. היינו עוד יעשן אחרי — מסתבר, שכאן לחשה, למשורר, אימרתו של ר' נחמן מבראסלאב: "מיין פייערל וועט טליען, ביז משיח וועט קומען". היינו: גחלתי תהבהב, עד בוא המשיח. חרונו של ביאליק שילווה את העם עד בוא היום הגדול נדלק, משמע, מגחלתו המבהבת של ר' נחמן, שתלווה את העם עד בוא היום. ■